

Про велику Французку Революцію.

написав

Др. КИРИЛО ТРИЛЬОВСЬКИЙ

(З ілюстраціями).

НАКЛАД
НАКЛАД

Ціна 10 центів.

НАКЛАДОМ »КАНАДИЙСКОГО ФАРМЕРА«.
852—854 Мейн Ст. Вінніпег, Ман.

История

Великою французкою революцією називаємо славний бунт французкого народу, котрий вибух дня 14. липня 1789 року і з ріжним змінами тривав до 18 мая 1804 р., коли то вийшовший з революції французкий генерал Наполеон Бонапарте зістав вибраний цісарем (імператором) французкого народа.

Сей славний бунт є важний не лиш з тої причини, що тоді скасовано королівство а заведено республіку, то є річ публичну, народоправство, — але еще більше тому, що французка революція знесла старий порядок **февдальний**, після котрого цісар чи там король був власним власником всіх земель в державі і ті землі надавав яко »feudum« то є ленно поодиноким шляхтичам, котрі були за се обовязані до воєнної і надворної служби. То ленно можна було давнійше відобрати або відкликати але пізнійше дотичні земські добра стали ся вічною власністю таких шляхтичів. Хлопи, живучі в добрах такого панства не мали правдивої власности на землях, котрі управляли, але з метою ужиткованя тих земель мусіли відробляти панови панство, і давати всілякі даннини. Вони були позбавлені всякого горожанського права, не могли робити тестаментів і були в дійсности лишень робучим скотом своїх панів-шляхтичів, котрі над ними виконували також судівництво.

»Мандатори«, про котрих наш народ ще й доси памятає, були ще останками такого февдального права в Австрії, бо вони з мандату то є з уповажанем дідича — хотя за затвердженням циркулярної власти, виконували над хлопами судівництво.

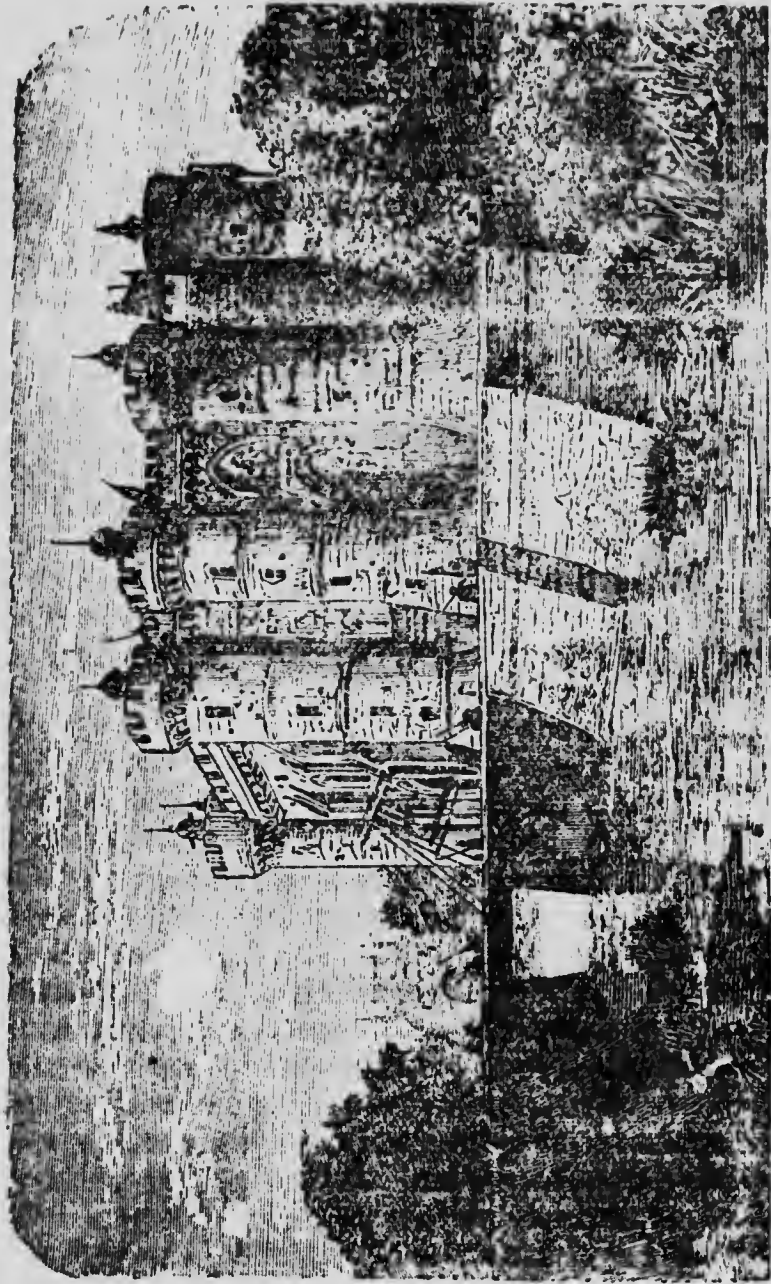
Февдальний порядок у Франції був дуже прикрим не лишень для хлопів, але і для міщанства як біднійшого так і бо-

гатшого і виїшовшої з него інтелігенції, як наприклад адвокатів, нотарів, лікарів, банкірів і т. ин. Всіх тих, хто не належав до шляхти, то є першого стану, або духовенства, то є другого стану, — причислювано до **стану третього**, котрий в державнім житю не мав жадного права, бо всі права захопив король, шляхта і духовенство. Ті два пануючі стани не платили майже жадних податків, а всі податки звалено на стан третій а передо всім на бідних і в темноті держаних хлопів.

Французка держава була страшенно задовжена, раз в наслідок довготривалих а непотрібних воєн, котрі провадив король Людвик XIV (14), що панував від 1643 до 1715 року, — а дальще в наслідок марнотравства і лайдацкогo житя королівського двора в часі, коли наслідник і внук Людвика 14-го — Людвик XV (15) (1715 — 1774 був малолітній і позістав під опікою великого розпусника Филипа з Орлеану, а потім пізійше, коли той король позіставав під впливом своїх любасок (метрес) маркизи Помпадур і бувшої проститутки Дібаррі. Коли маркиза Помпадур привяла, то — щоби удержувати короля під своїм впливом — устроїла вона для него спеціальний бурдель, так званий «парк оленів», до котрого спроваджувала, нераз гвалтом, найкрасші дівчата. Виставне і розпустне жите короля і єго двора коштувало великі міліони, а шляхта і духовенство ішли і собі за тим приміром і вели страшенно виставне, розпустне і легкодушне жите.

По розпуснім Людвику XV. прийшов Людвик XVI., ожений з Марією Антонетою, дочкою німецької цїсаревої, а австрійської архикняжни Марії Тереси. Була вона отже сестрою цїсаря Йосифа II. Людвик XVI. вів уже жите поряднійше і занимався більше ручними роботами і польованєм. Він однак цілковито не доріс до тих бурливих і тяжких часів, які переживав, і мусів остаточно випити се, що наварили єго попередники та разом з своєю жінкою зложили голову під гільотину (машину до стинання голов). За єго часів нужда і гнет були величезні, а тисячі дармоїдів висисало кров і піт з робучого народа.

Духовенство в тім часі посїдало п'яту часть всіх ґрунтів в державі, з чого побирано около 100 міліонів франків доходу. Десятина побирана від хлопів давала 23 міліони доходу. Всіх

Бастилля.

свіцьких попів було 68 тисячів 400, а окрім того 24 тисячі черців і 36 тисячів черниць. І всю ту саранчу мусів годувати бідний нарід, бо окрім повисших доходів здирали попи сильно за треби, а черці та черниці випрошували під титулом квести (ніби «на боже»). Дрібніші попи не мали таких великих доходів як старшина і много з них підчас революції скинуло реверенду і пристало до бунту.

Шляхта в часі революції обіймала около 30 тисяч родин, або около 140 тисячів голов. Вона жила виключно з праці хлопів, а сама цурала ся всякої продуктивної (творчої) роботи. Що найбільше — крутила ся і інтригувала на королівським дворі та служила за офіцирів при війську, що творило єї майже виключний привілей. Чоловікови нешляхоцкого роду було дуже тяжко одержати офіцирський патент, а за Людвика XVI. не можна було навіть дійти до ранги капітана. Шляхта була майже цілком свобідна від податків, а попи лише в надзвичайних случаях воєн накладали на себе незначний так званий добровільний податок.

В наслідок тих безпорядків і здирств попала французка держава в величезні довги, з котрих ніяк не годна була видрапати ся.

Не було що робити і на внесене міністра Некера скликано до Верзалю коло Парижа на день 5 мая 1789 так звані стани генеральні, котрих вже від 1614 року не скликувано. Стани генеральні обіймали послів від трех станів, а то від духовенства, шляхти і міщанства, або так званої буржуазії. Тут був виборцем кожний, хто скінчив 25-тий рік і мав урядовий або академічний титул, хто мав сталу посаду або майстерський лист, або бодай платив 6 франків річного безпосередного податку. Так отже робітники і бідніші хлопи були від вибору виключені та всеж таки і тамті члени стану третєго чибрали таких представників, що дуже завзято і з посвят боролі ся за еманципацію, то є за визволене і зрівнане з другими стану третєго. Про стан четвєртий, то є про робітничий і малоземельний пролетаріят не було ще годі бесіди і аж в пізнійших роках революції зазначила ся та ріжниця межи пролетаріятом а богатшою буржуазією, міщанством.

Стани генеральні мали 1214 членів. Але позаяк оба пануючі стани (шляхта і попи) бажали, щоби голосовано після станів,, то все ті два стани переголосували би своїми двома головами оден голос стану третого. Вже на першій засіданню прийшло до непорозуміння, бо коли король відчитуючи престольну промову накрив голову капелюхом, то не лиш попи і шляхта але і послы стану третого понакладали також капелюхи на голову.

Через 6 неділь тревав спір над внесеном третого стану, що би голосувати після голов. Дня 17 червня 1789 р. заявили ся многі просьвічені, радикально думуючі шляхтичі і деякі біднійші попи, що вони переходять на сторону стану третого і разом з ними назвали себе **Народним Собором**. Шляхта і надворна голота постановили зі злости допустити ся державного замаху. І коли 20 червня послы хотіли увійти до сали засідань, застали двері замкнені і обсажені військом. Всі отже поступові послы в числі 600 удали ся до мійської сали гри в пилку і тут присягнули держати ся разом і збирати ся, де буде потреба, так довго, аж доки конституція не зістане угрунтована. До них прилучили ся пізнійше 149 біднійших послів і 47 шляхтичів. А коли 23 червня король у спільній сали наказав, щоби всі три стани розлучили ся і осібно радили, — то стан шляхоцький і попівський вийшов, а стан третій разом з союзниками лишив ся в сали. На візване майстра церемонії, щоби і вони забрали ся, гримнув ему поступовий граф Мірабо просто в очі: »Ми тут збрали ся з волі народа і лиш силою багнетів можна би нас розігнати. Скажи то свому панови«.

Король і справді почав стягати військо до Парижа і Верзалю та нагнав поступового міністра Некера.

Народ отже почав буритись і зібрав ся в городі палати Роаяль, де молодий адвокат Каміль Демулен виліз на стіл і з пістолетом в руках завізвав народ до збруї. Народ отже сплюндрував склепи зі збруєю, а коли дня 14 липня знайдено в пивницях одного військового будинку 30 тисячів гверів і пару канон, народ узброїв ся і під проводом пивовара Сантерра кинув ся здобувати стоячу серед міста твердиню Бастиляю.

Та Бастиля— — то була тюрма призначена для політич-

них в'язнів. Хто коли вирвав ся з яким острим словом про народну кривду та панські і попівські здирства, той на перший-ліпший донос якого шпігуна діставав ся без слідства і вироку до Бастилії, де міг і 20 літ пересидіти не знаючи, за що власти во его се стрінуло.

Як який небудь надворний дармоїд або королівська метреса мала на кого пізьму, то випрешувала собі у короля так звані »летр де каше« (наказ ув'язнення) і то з порожнім місцем на виписане імени першого ліпшого чоловіка і він вандрував потім на цілі літа до Бастилії. Дня отже 14 липня 1789 узброєний народ кинув ся з окликом »До Бастилії! До Бастилії!« на ту твердиню-тюрму і о годині 5 пополудни вона вже була в руках побідного народа.

Був се початок великої французкої революції, та король, що вів дневник своїх польовань, а сего дня нічого не застрілив, занотував при дни 14 липня 1789 »нічо«.

16 липня вже і сліду по Бастилії не лишило ся, а вскорі і на провінції підняли ся хлопи здобувати і палити панські палати та монастирі. В одній провінції Дофен спалено в двох тижнях 270 замків.

Тимчасом **Народний Собор** радив дальше а славної ночі 4 серпня 1789 позношено всі шляхоцкі і попівські привілеї. І так знесено паньщину і панські суди над мужиками, панське право польованя на чужім ґрунті (уже тоді, 123 роки тому назад!), право десятини для попів, примус належати до цехів і т. ин. На слідуєчих засіданях ухвалено знову отсі славні **права чоловіка і горожанина**, що стали на ціле століте підставою всіх поступових державних конституцій і політичних програм.

Знаменитим є тут 17 артикул про ненарушаємість права власности. Се приходяча до власти буржуазія клала заздалегідь охорону проти змагань безвласного пролетаріту.

ЗАЯВА ПРАВ ЧОЛОВІКА

звучала так: »І. Люди родять ся свободні, рівні в правах — і такими остають. Суспільні ріжницї можуть опирати ся лиш на суспільній користи.

II. Цілюю кожного громадського гурту є заховане природжених і непередадених прав чоловіка. А ті права то: свобода, власність, безпека і опір супроти гнету.

III. Верховним жерелом усякої власти є народ. Ніодна корпорація і ніодна людина не можуть мати власти, котра виразно не походить з того жерела.

IV. Свобода то є та, що кождому вільно все то робити, що не приносить нікому шкоди; отже виконване природних прав чоловіка не знає інших границь окрім тих, котрі забезпечують співгорожанам можливість користати з тих самих прав. Границі ті може установити лиш закон.

V. Закон може заборонити лиш то діланє, котре приносить суспільности шкоду. Чого закон не забороняє, того не вільно наказувати, так як не можна змусити ділати то, чого закон не наказує.

VI. Закон — то обява загальної волі. Усі горожани держави є управлені брати участь у законодавстві або особисто або почерез уповновласнених заступників. Закон мусить бути рівний для всіх, чи має боронити чи карати. Тому що всі горожани держави є перед лицем права рівні, тому то й усі мусять мати рівний доступ до всіх публичних достоїнств, занять і урядів — відповідно до своїх спосібностей а без жадної другої ріжнці, як лиш ріжнці чесноти і талану.

VII. Нікого не вільно обжаловувати, арештувати і тримати у вязниці — з винятком случаїв, котрі предвиджує закон, — і лиш в спосіб приписаний законом. Хто жадає незаконних наказів увязнення і хто їх видає або приказує видавати — той має бути караний; але кождий горожанин переслідуваний або зловлений на законній основі — є обовязаний сейчас бути послушним наказови; опір підлягає карі.

VIII. Закон не може назначувати иньших кар, як ті, котрі належить приміювати з конечности положеня; карати можна виключно на основі закона виданого і оголошеного перед сповненем злочину, а приміюваного опісля з захованем усяких формальностей.

IX. Тому, що треба уважати невинним кожного, кому не доказано каригідного вчинку, то в случаях, в котрих годі уник-

нути ув'язнення підозрілих осіб, не вільно уживати жадних строгих средств, о скілько вони не є впрост конечні до успішного ув'язнення.

X. Не вільно нікому непокоїти по причині его релігійних переконань і вірувань, колн їх голошене не є небезпечне для усьвяченого законом устрою.

XI. Свобідна вмiна думок і переконань є одним з найдорозших прав люднин; отже кождий горожаннн може своїбно говорити, писати, друкувати, однак з тм застереженем, що є відвічальннй за кожде надужите тої свободи в случаях предвиджених законом.

XII. Охорона прав люднин і горожанина вимагає істнованя публичної властн. Та власть має служити для добра всіх, а не для особистої користн тих, котрим є повiрена.

XIII. На удержане тої властн і на кошта адміністрації (управи) є конечні спільні податки; ті податки мусять бути розділені межн всіх горожан, а їх висоту означає ся після величини маєтків.

XIV. Усі горожанн мають право особнсто або через упновласнених заступникiв ухвалювати конечність спільних оплат і позваляти на ннх; уважати, як їх ужнткує ся, установити уділ кождого, поділ, стягане і час треваня.

XV. Суспільність має право домагати ся від кождого публичного урядникка справозданя з его діяльности.

XVI. Суспільність, в котрій права не є забезпечені і не установлений поділ властн — не має конституції.

XVII. Тому, що власність є правом незайманнм і св'ятнм, то не вільно нікого позбавляти власности, з винятком случаїв, де сего вимагає належито оправдана публична конечність, і то під услiвем, що з горн буде докладно відповідне відшкодоване.

Підчас коли Народний Собор старав ся упорядкувати державні справи і уложити нову конституцію, прийшло по причині браку хліба до нових заворушень а то дня 5. жовтня 1789. Ви кликали їх головно женщицни, котрі узброївшись в товаристві узброєних мущин пішли гурмою до недалекого Верзалю, де відбув ся Народний Собор і був королівський замок. Народ не успокоєний приреченнями короля вдер ся слідуячого ранку до

королівської палати, щоби захопити короля і король був примушений разом з родиною перенести ся до своєї палати в Парижу, що звала ся Тюїллері. Вскорі і Народний Собор переніс ся до Парижа а поодинокі партії позакладали свої політичні клуби, з котрих найважнішим був **клуб Якобінів**, що радив в салі бувшого Домініканського монастиря імені св. Якова. Новоухвалена конституція узнала так королівські як і духовні добра за добра державні. Рівночасно устроєно так звану **Народну Гвардію** зложено з озброєних богатших міщан, котра не лиш хоронила виборені свободи від прихильників давного ладу (так званих **«аристократів»**) але і усмирювала кроваво розрухи робітників, котрі стояли за право **«коаліції»** — то є за організацію в цілі вибореня більшої заробітної плати.

Тому, що дефіцит державний виносив над 400 мільйонів лірів (франків), то Народний Собор ухвалив в грудні 1789 продати за 400 мільйонів лірів часть національних дібр — передовсім тих, котрі забрано у монастирів. Закупили їх по найбільшій части дрібні мужики, котрі ставши власниками, уважали уже революцію за скінчену. Рівночасно попи зачали бунтувати тих хлопів, що стояли під їх впливом проти революціонерів, а тому, що Народний Собор зажадав від попів присяги на конституцію, то многі попи відмовили зложеня присяги і стали разом зі шляхтою рити під новими порядками. Шляхту озлобило особливо се, що Народний Собор зніс шляхоцтво взагалі а дальше титули, герби та ордери, а знов попи були ще й тому люті, що після ухвали Народного Собору **громади самі мали право вибирати собі попів.**

Народний Собор зложив сам горожанську присягу, **«що буде вірний законowi, королеви, народови і конституції»**, а присягу ту повторило публично в перші роковини здобутя Бастилії 400 тисячів горожан.

Та коли народ ще гуляв на місци, де була Бастилія, королева в порозуміню зі шляхтичами і попами готовила ся уже революцію здусити. Много старої шляхти виїхало з Франції головно до Німеччини, і ті **емігранти** підмавляли короля, щоби також утік з Парижа та на чолі своїх військ, що стояли на бельгійській границі, напав на свою столицю і наново запровадив

нові порядки. Король і справді 20-го червня 1791. р. утік нічю з цілою родиною з Парижа та оден почтар пізнав его вже недалеко границі, казав вдарити в дзвони а Народна Гвардія арештувала короля. На приказ Народного Собору спроваджено его назад до Парижа а обурене, викликане сею утечию, стало причиною розбудження в народі **республіканських ідей**, то значить щоби нарід обходив ся без короля, а сам собі вибирав провідників.

Дня 3. вересня 1791. ухвалив Народний Собор нову конституцію, котра віддавала право видаваня законів виключно в руки Народного Собора, котрий однак був вибраний лишень тими, що платили податки. — Свобода промислу і преси, свобода лична були застережені та задержано в силі постанови декрету з червня того року, відмавляючі робітникам права коаліції. Король заприсяг ту конституцію і Народний Собор розвязав ся постановляючи, що жаден член сего Народного Собору не може бути членом слідуючого.

Новий Народний Собор назвав ся тепер **Собором Законодатним**. Обіймає він 745 послів. Не було в нім вже і сліду аристократичної партії а перевагу мали радикальні Монтаніярди то є »партія гори«, бо сидіти з лівого боку в горішних лавках. Партія Жирондистів (головно послі з круга Жіронди) була партією уміркованою, що хотіла бороти ся з королем і шляхтою в дорозі, чисто парламентарній.

Тут зауважимо, що Французка революція вибухла не лиш тому, що народ вже не годен був зносити гнету і збитків зі сторони шляхти і попів, але і тому, що такі вчені, як Вольтер, Руссо, Дідро і другі (так звні енциклопедисти, від великого научного словаря »Енциклопедії) вже перед тим викликали своїми письмами **революцію в людських мозгах**, виказуючи кривди і нестійність існуючого федерального ладу.

Жирондисти вправді були виховані також на сих письменниках, та не хотіли сего зрозуміти, що в таких переломових хвилях не вистануть гарні промови але потреба **боротьби** на жите і на смерть.

І справді французкі емігранти підмовили німецького цісаря Леопольда II., а сей получив ся з пруским королем і разом

виставили на границях Франції 240 тисячів війська, щоби зломити французку революцію а королеви привернути давні необмежені права. Так прийшло до так званої **першої коаліційної війни** (в роках 1792—97). Законодатний Собор ухвалив 11. липня 1792, що **«вітчина є в небезпеці»**, що отже всі здібні до зброї мущини мають іти на війну. Начальний вожд австрійско-пруської армії князь Бравншвайгський, підмовлений емігрантами, видав зараз потім сьмішний і зарозумілий маніфест грозячий революціонерам страшними карами а Парижови цілковитим знищенем. Сей маніфест викликав страшне обурене в народі і злучив всі класи до спільного опору проти ворожого нападу. За зачинщиків тої ворожої заграничної коаліції уважали короля і королеву і тому повстало загальне домагане zdeградувати короля. На сигнал даний славним борцем за волю послом **Дантоном** в ночи на день 10. серпня 1792 здобув народ арсенал і 20 тисяч озброєних мужа виступило против королівського замку Тюїллерів. Король і королева утекли до Законодатного Собора і тут були присутні при нараді над їх зложенем з престола. Тимчасом королівска гвардія швайцарска і шляхтичі боронили замку та народ всіх їх вирізав і здобув Тюїллері. На внесенє депутації громадської ради під проводом Дантона Законодатний Собор зложив короля з престола і замкнув его враз з родиною в замку Тампль. Дантон став міністром судівництва а попри него найбільше мав тепер впливу посол Мара (Марат), великий приятель робучого народу і видаєць гезети **«Друг Народа»**.

У вязницях сиділо вже велике число так званих роаялістів, то значить прихильників короля (roi = poa = король), а коли прийшла відомість, що Прусаки здобули дві французкі твердині народ кинув ся 1. вересня 1792 на вязниці і витратив околo 1000 роаялістів, котрих уважав за пруских союзників.

Дня 20 вересня 1792 прийшло до сильної канонади межи Прусаками а Французами і Французи так кріпко держали ся, що Прусаки мусіли цофнути ся. Славний німецький письменник Гете був при сїм і сказав: **«Від тепер зачинає ся нова епоха в історії»**. Під впливом паризкої ради громадської (Комуни) Законодатний Собор розв'язав ся а на его місце зістав ви-

Робеспер.

Дантон.

Мара.

браний так званий **Народний Конвент**, що мав силу і законодатну і правлячу. Дня 20 вересня 1792 відбув Конвент перше засіданє і зараз таки ухвалив знести королівство а водворив 22 вересня с. р. **республіку**. Цілий народ огорнув великий запал і під впливом того запалу республіканські війська побили Австріяків і Прусаків а Конвент оголосив **визволенє всіх поневолених народів**.

Страчене короля Людовика XVI (21 січня 1793).

о-
це
ив
а-
ли
е-

Тому, що в королівському замку найдено тайний сховок а у ній листи, доказуючі, що король стояв в тайнім порозуміню з Австріяками і Прусаками, то поставлено єго перед Конвент і сжаловано о державну зраду. Головно за впливом завзятих революціонерів Робепера і бувшого маркіза молодського Сен-Жіста (Сант Йуст) засуджено короля 17 січня 1793 на смерть. Дня 21 січня тогож року о 10 годині перед полуднем стято єму голову при помочи гільотини на так званий »революційній площі«, що звала ся вперед »площею Людвика XV«, перед замком Тюїллерами.

Тимчасом до коаліції Австрії і Прус приступила держава німецька, Іспанія, Голяндія і Англія, котра тепер вела перед в тім намірі, щоби знищити Францію, свою суперницю в заморській торговлі.

Здавало ся, що і справді Франції грозить загибель, та Конвент покликав 300 тисячів молодіжи до збруї, а щоби знищити ворогів внутрішних, то є всіляких роялістів і зрадників, установив так званий »революційний трибунал«, котрий судив »злих героажн« без апеляції. Окрім того поставив так званий »виділ публичного добра«, котрий разом з згаданим трибуналом до тла нищив внутрішних ворогів революції. Було се так зване **панованє террору** (постраху), і спричинило воно страчене гільотиною кількох тисяч аристократів і аристократок. Очевидна річ, що в так небезпечних часах не розбирано богато, і що також богато невинних упало жертвою гільотини. Котра партія була хвилево при більшій силі, та посилала своїх хвилевих противників під гільотину. Так згинули добродушні Жирондисти, так згинув і оден з батьків революції, палкий Дантон, котрий на пораду, щоби чим-скорше утікав, відповів: »Чейже не забереу зі собою вітчини на підошвах; волю згинути, ніж лишити свій край«. Завзятий Мара зістав підступно замордований цляхтяккою Шарльотою Корде (13 липня 1794), котру за се 4 дні пізнійше згільотиновано.

Вкінці дрібному міщаньству було вже сего за богато і тому удало ся більшости Конвенту також і головного прихильника пострахового систему Робепера разом з Сан Жістом і другими покласти під ніж гільотини.

Треба знати, що республіка завела нове обчислене часу, числячи перший рік республіки, другий і т. д. Так і названо цілком інакше місяці а місто тижнів заведено декади то є десятиднівки. Робепер упав 9 Термідора то є 27 липня 1794 р.

Еще в році 1793 ухвалив Конвент дуже поступову конституцію, оперту на загальнім глосованю, — та богата буржуазія не допустила впровадження єї в жите.

По страченю терористів в Конвенті появили ся знова млади Жирондисти а в році 1795 ухвалено нову конституцію. Народне представництво складало ся тепер за взором англійським з двох палат а на чолі держави стояв Директоріят, зложений з 5 людей.

В році 1796 повстав так званий заговор рівних, на чолі котрого стояв Бабеф. Окликом заговорників було, не як попередних революціонерів: свобода, рівність, братерство, але «свобода, рівність, загальний добробут». Заговор відкрито а Бабеф і Царте положили голови під гільотину.

Взагалі консервативні елементи зачинали підносити голову а навіть роялісти здобули ся на повстане, котре однакж придушено.

Тут мусимо зауважити, що республіка в часах найтяжших своїх борб з чужими державами мала також еще инший, домашний клопіт. Отсе в надморськім окрузі, що звав ся Вандея станули темні селяни. підбунтовані попами против своїх визвольників революціонерів і хотіли привернути знову королівство.

Треба однак і се признати, що дідичі у Вандеї поводили ся з селянами куди лагіднійше, як в прочих округах Франції і що навіть право польованя виконували спільно з хлопами.

Вандейців підбунтували попи головно в сей спосіб, що представляли їм революціонерів яко «ворогів релігії і Бога». Як бачимо — способу того уживають попи і тепер, 120 літ пізнійше — проти нелюбих їм, поступових партій

Цілий рік 1793 був виповнений страшно кровавими боротьбами військ республіканських зі збунтованими хлопами, погираними грошево з боку Англії. — З початку Вендейці по-

бивали війська республіканців, проведені неспосібними генералами.

Та пізніше Конвент вислав здібніших генералів і Вандейців побито на голову. — При тім по обох боках допущенося великих звірств, а полонених розстрілювано без пощади.

Колиж **»вітчина була в небезпеці«**, то Конвент не перебирав в способах для її ратунку. І так ген. дістали приказ: **»Ту твердиню маєш здобути! Ту армію маєш побідати!«** Коли не здобув і не побідив, го ішов під гільотину, а комісар Конвенту, доданий до боку генерала — не раз віз її вже з собою.

Директоріят зложений з 5 осіб стояв на чолі французької

Наполеон Бонапарте

республіки від р. 1795 до р. 1799. В тім часі вплив на гору сла-
вний воевник генерал **Наполеон Бонапарте**.

Вже в 26 році життя зостав він бригадиром, а потім відзна-
чився головню в північній Італії, де на чолі французьких пол-
ків кидав ся як орел на австрійські війська та бив без пощади і
гонив перед собою.

Взагалі війська республіканські, нераз обдерті — тому так
щасливо боролись з військами рідких коронованих голов, бо
в війську республіканським панував дух свободи і рівности. Про-
стий вояк, коли виказав свої здібности воєнні — зоставав вско-
рі офіциром а навіть генералом.

У військах пруських та австрійських бито буками, забива-
но на смерть різками ведучи засудженого так званою «ули-
цею», офіцерами — особливо ж генералами — були самі шлях-
тичі, — тож і не дивно, що ті армії били ся нездарно і без за-
палу.

До тих часів відносить ся раболіпна поезія українського
поета А. Могильницького п. з. «**Русин вояк**». — Бож і наших
вояків всаджених в білі мундури гонили капралі тростівками
до бою з Наполеоном, але хоч і наші вояки добре бились, то
Австріяки майже правильно з вини злих генералів — брали в
шкіру.

Наполеон Бонапарте відзначив ся особливо в р. 1798 в
Єгипті, а вернувши слідуєчого року — допустив ся **замаху**
державного то є — при помочи війська розігнав палату низ-
шу, потім намість директоріяту установлено **трох конзулів**, з
котрих першим був Наполеон.

Він знову побив Австріяків (під Маренго 1800), а мостя-
чи собі дорогу до цісарського стільця — заключив **конкордат**
(угоду) з гнівним доси на революцію папою римським знаючи,
що попи є найлучшою опорою для панованя королів над на-
родом.

Вскорі перепер він свій вибір на досмертного конзуля
(1802) а дальше в р. 1804 на **імператора Французів**. Вже яко
імператор (цісар) побив він 1805 р. Австріяків і Москалів під
Австерліцом, 1806 р. Прусаків під Єною і в других битвах, в р.
1809 Австріяків під Баграмом а погодивши ся з австрійським

цїсарем Францом I. розвів ся з першою жінкою Йосифиною, та оженив ся з дочкою цїсаря Франца, архикняжною Марією Люїзою.

Его виправа в р. 1812 на Росію з 400,000 війська не повелась, бо в поворотї зі спаленої Москалями Москви військо по більшій частині вимерло і вигибло з голоду. Ще перед тим в битві під Бородіно упало около 80 тисяч російського і наполеонського війська.

Наполеон побитий 1813 р. під Липском зрік ся 1814 р. престолом і пішов на вигнання; в р. 1815 вернув знову і панував ще 100 днів, та побитий 1815 р. під Ватерльо — зістав вивезений Англіїцями на далекий острів св. Єлени, де 1821 помер.

Наполеон званий Великий — перевернув майже до горнистками ріжні міждержавні порядки в Европі. Від его часів дає ся також рух національний у ріжних народів. Щоби его погонати і визволити свої краї з під французької переваги — обіщували королі своїм народам, що як повалять Наполеона, то дадуть їм конституцію!

Однак по зваленю Наполеона королі і не думали про се, а в цілій Европі запанувала страшна **реакція** (назадництво) оперта на понах і жандармах.

На престол французький вступив 1814 р. брат страченого Гільотиною короля яко Людвик XVIII. а в р. 1824 другий его брат Кароль X. Революція з 1830 скинула его і поставила королем Людвика Филипа, котрого прогнала знову революція лютова 1848 р. — За сим приміром загоріла революція майже в цілій Европі і стала між иншим в Австрії причиною знесеня панщини.

Панщина знесена у Франції 1789 р. уже ніколи не вернула, та треба було аж 39 літ, щоби та реформа дійшла до Австрії, що разом з Росією стояла на чолі реакції в Европі!

По вигнаню Людвика Филипа (1848) настала у Франції знову республіка; було се правління буржуазії (богатого міщанства), котра затопивши в морю крови червневим повстанем робітників вибрала в грудни сего року президентом республіки братанича Наполеона Великого — Людвика Наполеона!

Було се впушеном вовка між отару овець! — Зовк і справ-

ді дня 2 грудня 1851 виконав **замах державний**, здусив кроваве повстанє народа і став 1852 р. імператором яко Наполеон III.

Через 18 літ грав він першу ролю в Європі, та 1870 р. побили его на голову Пруси (при помочи других німецьких держав) та взяли в Седані у неволю. В Парижі оголошено в вересні 1870 р. **республіку** і она перетривала помимс всяких заходів ріжних реакціонерів до сегодня!

Хоч Наполеон Великий і слідуючі по нім королі привернули титули шляхоцькі та помогли знову попам до переможного впливу на нарід — то все таки давний **лад** передреволюційний, **февдальний**, не вернув ся: він зістав безповоротно знищений разом з давним поділом на стани. — **Рівність всіх горожан** перед правом переведена в **кодексі** (зборі законів) Наполеона увійшла поволи в жите і в других державах.

Правда — лишились еше значні сліди феудальних порядків, особливо в Австрії — як напр. фактичне першєнство шляхти в армії і в управі державою, а спеціально в Галичині — перевага шляхтичів в Радах повітових; та тепер, по заведеню загального права голосованя до парламєнту, і коли ще здобудем демократичну реформу соймову — і се мусить вскорі уступити.

На котрий же бік має повернутись дрібне, малоземельне діл на **кляси суспільні**: на клясу богачів-капіталістів (буржуазію) і на клясу безвласних **пролетаріїв**.

На котрий же бік має повернутись дрібне, малоземельне мужицтво? Чиж має оно і тепер відіграти сумну ролю давних Бандейців і помагати чорним, реакційним силам до побіди? Чиж все оно має бути підручною гвардією клерикалізму і уперто та тупо стояти під омофором чорної реверенди?

А вжеж і по великій революції французькій підчас ріжних поступових рухів і революцій мужицтво держане попами в темноті відогравало дуже сумну ролю!

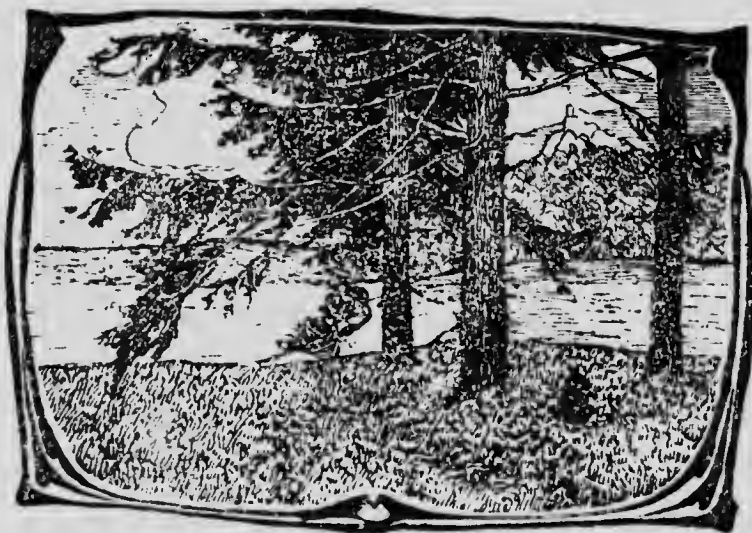
І можна сказати, що українське мужицтво в Галичині з'організоване під впливом Драгоманова в **радикальну партію** було першим, що зірвало з давною мужицькою засадою: вислугуватись могучим сего міра і попам!

Якогож гріха допускають ся всі ті, що псують так здоровий засів Драгоманова і его учеників: Павлика і Франка, що

пхають розбудженого радикалами селянина знову в клерикальне ярмо, як от хочби в сокільські Січи?!

Та пора се велика єсть і коли всі поступові наші люди, а особливо наша поступова молодіж гімназійна і академічна візьмесь завзято до діла і зрозуміє, як велика відвічальність лежить на ній перед будучими поколіннями — то заповіти Драгоманова можуть єще бути здійснені і ми докажем сего, чого не могла доказати навіть велика французька революція:

Покажемо світови, що ціпко з'організоване, поступове, антиклерикальне мужицтво, готове за свої ідеали і голову пожити!

МАРСЕЛЄЗА.

(Гімн з часів французької революції).

Вставайте діти вітчизни!
Славетний день вже наступив.
Супроти нашої країни
Злий ворог прапор розпустив.
Чи вам не чуть, які по селах
Усюди стони роздались?

На наших кривних невеселих
Ворожі спіси піднялись.

До збруї громадо!
Ставаймо у ряди!
Щоб вражою кровію
Залити борозди.

Чого шука отся ватага
Рабів обурених на нас?
Кого зляка її зневага?
На кого пута ті? На нас!
На нас, бездольні громадяни,
Хотять той сором нанести,
Щоб кинуть нас знов у кайдани
Та під неволю підвести.

До збруї громадо!
Ставаймо у ряди!
Щоб вражою кровію
Залити борозди.

Ні, трепотіть ви, людоїди
І ви, ганебні зрадники!
Бо ось, вже пімсти час надійде
Знайдуть ся на нас местники!
Підіймуть ся і стар і молод,
Не забракує юнаків, —
Навіють нам на серце холод
І потрощать вам всі кісточки.

До збруї громадо!
Ставаймо у ряди!
Щоб вражою кровію
Залити борозди.

О, ти сьвята любов Вітчини,
Ти нашу пімсту уміцни!
І волю нашої країни,
Єї ти честь відборони!

Під нашим прапором лобіда
Хай з'явиться на поклик твій,
На вічні потім на нас літа
Свободи духом ти повій!
До зброї громадо!
Ставаймо у ряди!
Щоб вражою кровію
Залити борозди.

—«О»—

Ціла людскість — то одно тіло. Хвороба одної частини ослаблює також другі, здоровле одного члена зміцнює і другі.

Хто би в який небудь спосіб підпирав клерикалів, той стає співвинним їх вчинків на цілім світі. Тож берім ся у нас против попівської пошести!

З інтерпеляції посла Йоганіса і тов. Гл. степ. проток. 6 засіданя XX сесії Ради держ. з 24. XI. 1909.

СЬПІВАННИКИ

НАКЛАДОМ РУСЬКОЇ КНИГАРНІ

і інших видавництв.

Наша Дума

Українсько-Руські народні пісні. Зібрав і для хору уложив
Філарет Колесса.

Наша Дума містить майже виключно українсько-руські народні пісні т. в. такі, що їх складав і співав сам народ. Се вразом перша збірка народних пісень в чотироголоснім хорівім укладі. Цілю сього видання — як зазначає композитор — є подати укр. співучим кружкам свіжий а до того питомиий корм, щобі наші співаки через свою рідну пісню підносили народного духа і помогли зрозуміти та спільити широким масам нашого укр. громадянства велику вагу і красу народних пісень.

Наша Дума ділить ся на дві головні часті: I. мішані хори, II. мужеські хори. Кожда часть обнимає 25 пісень на чотири голоси. Поодинові пісні сеї збірки, споріднені з собою націонами лучать ся в малі групи так, що можна їх співати разом мов малі вязанки пісень. Групи сі означив композитор у змісті скобками.

Всім укр. драматичним а взагалі всім укр. співучим кружкам поручаємо сеї збірник горячо. — Ціна..... \$1.50.

Найкрасші народні дівочі пісні.....	25 ц
Збірник народних пісень I дум.....	30 ц
Пісні про Канаду і Австрію.....	40 ц
Коломийки, Думки, Шумки.....	15 ц
Збірник найкрасших українських пісень.....	25 ц
Новий збірник народних пісень, дум, думок, коломижок і пісень весільних.....	25 ц
Січовий Співаиник. — Піна.....	25ц
Український співаки, 176 сторін.....	40 ц
Робітничі пісні, (всі старокравці).....	25 ц
Пісні Рекрутські до маршу на ногу і пісні жартобліві....	20 ц

КВАРТЕТИ

Українських Народних Пісень на мішаний хор. — Зібрав і обробив О. В. Стех, ч. св. В В се є одинокое українське видавц. . 50ц

RUSKA KNYHARNIA

848—854 Main St.

Winnipeg

ВЕЛИКА БІБЛІЯ

1073 сторін друку, мовою чисто Українською; містить: св. Письмо Старого і Нового Завіта, всі книги Мойсея, всіх Пророків, Євангелія і всі послання Апостолів, дальше родкину літопись. — В гарній склякій оправі. — Ціна..... \$3.00
Оправлена в полотно..... \$1.50

СВЯТЕ ПИСЬМО НОВОГО ЗАВІТУ

Всі Євангелія і всі Послання Апостолів, 500 сторін..... 35ц

СВЯТЕ ПИСЬМО НОВОГО ЗАВІТА

По українськи і по англійськи, то є, що можна читати по українськи і по англійськи. — 187 сторін. — Ціна..... 85ц

Хто ще не читав хай собі прочитає инижочку котра переведена в 104 мовах. — Тепер кождий Українець може її читати, а се:

Путь Паломника (Богомольця)

ІЗ СЕГО СВІТА В БУДУЧНИЙ СВІТ.

Вона обнимає 248 сторін великої вісімки, має 37 дуже красивих образків і надрукована на мішнім і гладким папері. Оправлена в дуже гарні полотняні краскові окладники, в котрих золотими буквами витиснена назва книжки і образок. Се є дуже цікаве і духовно користне читане 104. народи її мають, тепер має її український народ. Она написана в англ. мові вже 300 літ тому назад і доси свіжа, нова і користна для кожного, хто лише її читає. — Ціна цієї книжки є..... 75ц

Житє Ісуса Христа.

ЧИ ВИ ВЖЕ ЧИТАЛИ СЮ КНИЖКУ?

Если ні, то старайте ся її купити, перш є на продаж, щобсьте опісля не жалували. Такої книжки не дістанете ані в старім ираю. Має вона 300 сторін друку і 73 образків друкованих на грубім папері. Книжка та написана чистою народною мовою, аще кождий дуже легко її зрозуміє. — Ціна..... \$1.25

Новий завіт Н. І. Х.

Написаний в двох мовах: старо-руській і українській. На українську мову переклав Новий Завіт один з найкращих письменників П. Куліш, при співучасті вченого Пулюя. Крім чудової української мови визначає ся се видане Нового Завіта замітками і потрібними поясненнями. Книжка друкована на добрім папері і великими четкими черенками; має 992 сторін великої вісімки. Є се найліпше видане сего теору О. А. Барвінського. — Ціна тепер лиш..... \$3.00

Що кождий Українець повинен читати

СИЛА І КРАСА. повість В. Винниченка. II. часть: Ян баба Горбулиха зробила страйк. — Ціна 25ц

РАЙ І ПОСТУП. — Одна з найкрасших і важливіших наукових розвідок. Написав Проф. М. Драгоманів. — Ціна.... 40ц

ВАРВАРА УБРИК. — Історична подія з другої половини 19-го століття, котра мала місце в Кракові в мурах кляштору, законниць Кармеліток. Варвара Убрик була замурована в темнім льоху через зльканинцять літ аж збожеволіла. Остаточно поліція ввела на слід і впливила тих «святців». Са історія потрясаюча до глибини душі а перчитавши її кождий довідає ся які то злочини діють ся по кляшторах. — Ціна 40ц

СТРАШНІ ТАЙНИ МОНАСТИРСЬКИХ МУРІВ подані Марією Монк, монахинєю якій вдалось втечи з монастиря. Се найцікавіша книжка на українській мові. (Перевід з англійського) Ціна сеї книжки 50ц

МАРУСЯ. (Повість). Написав Гр. Квітка Основяненко.... 25ц

Душа тут обповляєть ся — писав Куліш — вбачаючи пишну красу дівочу і чисте дівоче серце. Се не Маруся в пас перед очима: се наша молодість, се ті дні святі, приспомятні, як і в нас було красно, чисто і свято в серці. Побачили ми себе в тій дівчпій, чистій красою і непорочній серцем, мов глянули в воду на свою молоду вроду. — і як же то нам жити на світі схотілось... Зневірившись вьшому щастю, тут ми йому дали знов віру — і здалось нам, що справді рай на землі буває.

В НЕДІЛЮ РАНО ЗІЛЕ КОПАЛА. — Незвичайно гарне оповідане. Написала Ольга Коблякська. — Ціна 75ц

ХАТА ДЯДЬКА ТОМИ. — Повість з життя муринів в державах північної Америки. Часть I. і II. 50ц

ДВІ ДОЛІ. Гарна повість Д. Мордовця. 222 стор 50ц

ПІМСТА ЗА КРИВДУ. — Гарна драма у 5-ох діях зі співами і тапцями з повісті Миколая Джера. — Ціна..... 30ц

RUSKA KNYHARNIA

848-854 Main St.

Winnipeg, Man.

Про полові справи.

Книжочка лікарська котру кожний повинен перечитати і паучити ся дечого пожиточного для свого життя. — Ся книжка кождо-му придатна. — Ціна..... 30ц

Порадник Лікарський. — Ціна..... 20ц

3 Житя Первісного Чоловіка і Сучасних Дикунів. — В. Лупке-вич. — Переклала Олена Охримович-Замізняк-ва. — З 23 ри-сунками в тексті.

Вже сам заголовок книжки каже сподівати ся, що говорить ся там про дуже цікаві річи, бо і хтож не цікавий знати, як жили наші прародичі або й теперішні дикі люди, про яких такі дава кождий чує ще в дитинстві. Книжочка поділена на три часті розділів, а в кождім з них говорить ся про якусь одну сторону життя наших поселенців або теперішних дикунів. До кождого розділу додано кілька образків, які пояснюють ще ліпше то, що написано. — Ціна 25ц

Житє. — Написав Гнат Хоткевич.

Книжочка не велика, написана однак дуже цікаво і легко. — Що таке житє? Питанє легко а так трудно на него відповісти. А прецінь нема місця на землі, де би не було віякого житя. Чи підете на далеку північ, в царство вічних снігів та ледів, чи до згорілих під сонцем пустинь полудня, де на тисячі миль нема каплі води, чи підіймете ся на високі, найвищі на землі гори, чи спустите ся на яку тільки можливо глибину — всюда знай-дете житє. — Питанє: що таке житє? — Ціна..... 15ц

Поміж Землею а Небом. — Написав Микола Чайковський. Автор приступно розвідує про найважнійшій здобуток людсько-го розуму, про завойованє людиною воздуха. На вступі дає за-галльї відносини про літанє взагалі: длячого одні сотворіня лі-тають а другі ні, про воздух і воздушні тіла, як літають птиці, різні роди приладів до літаня. В кінци говорить про балюни і літаки себто машини до літаня. Чителени іакстраціи улекнуть зрозуміє прочитаного. — Ціна..... 10ц
Важнійші Права Канади. — Зібрані для українських фармерів і робітників. — Ціна..... 35ц

RUSKA KNYHARNIA

848-850 Main St.

Winnipeg, Man.

Образи народні.

Нераз вже були на Україні образи українські і картки, але не було ще таких, які власне тепер можна набути

В РУСЬКІЙ КНИГАРНІ.

Гляньмо наперед на образи!

Се два прекрасні, великі образи: **ПЕРШИЙ** — се славний малюнок українського артиста-маляра п. Івасюка:

ВІЗД БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО ДО КІЄВА;

а **ДРУГИЙ** — се славний малюнок українського артиста-маляра п. Красицького:

За тими обома образами великий попит був не лише в старім іраю, але і в Канаді, і в Америці, однак тепер з причини війни тяжко їх спровадити зі старого іраю. Та удало ся українському Бюрови в першій американській фірмі в Нью Йорку вионати пречудні репродукції тих образів у такій величності як були в старім іраю на найліпшій, тривалій, картоновій папері. Репродукції вионані так званім «світло-друком», що виглядають наче оригінали.

ВЕЛИЧИНА ОБРАЗІВ ТАКА: висоні на 28 цалів, а довгі на 22 цалі.

ЦІНА (ВЖЕ З ПЕРЕСИЛКОЮ) ЗА ОДИН ОБРАЗ \$1.50; ЗА ДВА ОБРАЗИ \$2.50.

Сі образи можуть бути принасою галі і приватних німнат. Надають ся навіть до принаси галі підчас концертів і свят Шевченівських.

Тарас Шевченко	50ц.
Іван Франко	50ц.
Богдан Хмельницький	50ц.
Іван Котляревський	50ц.
Михайло Павлик	50ц.
Михайло Павлик	50ц.
Найбільш. Зни України	25ц.
Мирослав Січинський	25ц.

Ruska Knyharnia

848-850 Main St.

Winnipeg, Man.

КНИЖКИ ПРО ТЕПЕРІШНУ ВЕЛИКУ СВІТОВУ ВІЙНУ

і книжки про війни з часів давніших
ВЖЕ ВИЙШЛА З ДРУКУ НОВА КНИЖКА. - Г. Ф. СЕМЕШКО.
»В ЧАСИ ВІЙНИ«

(Хроїна з жита засланих на Сибірі в часі сеї страшної війни).
Книжка видана накладом Української Федерації Соціалістичної
Партії в Америці, містить 96 сторін друку, ілюстрована много
малюнками. — Ціна..... 40ц
Велика Революція на Острові Пичнейри. — Ціна..... 10ц
Як Булгари здобули собі свободу. — Ціна. 15ц
Провидіє Боже все Чуває. — Інтересне оповіданє з часів На-
полеонської війни сто літ тому назад. — Ціна..... 25ц

НОВІ КНИЖКИ.

З ТЕРЕНІВ ВЕЛИКИХ ВОЄН

РОСИЙСЬКА РЕВОЛЮЦІЯ.

Збірка начерків із життя теперішнього війська і життя козаків;
кровоавих боїв нинішних днів і днів минувшини.

ХОЧЕТЕ ЗНАТИ

Причини і початки революції в Росії; арозгованя міністрів;
як бувший цар Николай Романов зрезигнував і як випускали
людей з вязниць. — Не пожалуйте 50 ц., а ми вишлемо вам сю
величезну книжку на 160 сторін з много образками.

З РОКІВ ВІЙНИ.

Сатиричні Ілюстрації з Европської Війни. — Оповіданя,
Відомости і Інформації про Український Карід, про старий
край і Америку. — 150 образків. — Ціна..... 30ц

АТЛЯСИ І МАПИ В АНГЛІЙСЬКИМ МОВІ.

Воєнні мали Европи з королями і з статистикою війська.. 25ц
Найновіший Атлас, обнимає мапи цілого світа, гарно оправ-
лений. — Ціна \$1.50
Великий Ілюстрований Атлас, кождому потрібний під нинішню
пору. — Ціна \$3.00
Кишенковий Атлас Цілого Світа. — Ціна..... 30ц
Кишенкові мали всіх стейтів і територій Злучених Держав. —
Кождий стейт на окремій картці. При замовленю треба подати
якого стейту мапу вам вислати. — Ціна одної мапи..... 25ц

НОВІ КНИЖКИ

Як Чоловік Зійшов на Папа. — Інтересне оповіданє В. Будзи-
новського. — Ціна..... 50ц
Перли Шумки та Вигадки. — Зложив Л. Лопатинський... \$1.00
Оповіданя. — О. Стероженко..... 15ц
Оповіданя. — П. Кудіш..... 15ц